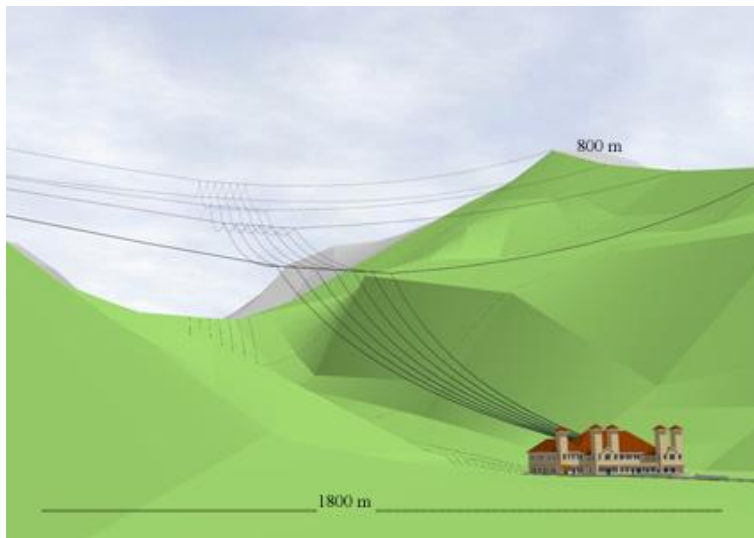

Het ongeluk met de Malabar-bergantenne

Uit : Radio Malabar, Herinneringen aan een boeiende tijd 1914 – 1945 .

Door: Klaas Dijkstra (1894 – 1976)

Eind Augustus 1922 was het zover, dat de antenne gestreken zou worden, teneinde de nieuwe op te hangen. Weliswaar was de grote booglamp nog lang niet klaar, doch er kon niet langer gewacht worden, want de machinezender was eind Juli gereed gekomen en bij het proefdraaien waren enkele ophangisolatoren doorgeslagen. Aan het neerlaten van de antenne zat in die dagen nog veel vast en het vereiste een vrij omvangrijke organisatie. Later ging dit alles veel gemakkelijker, toen men hier meer op ingeschoten raakte. Dagen van tevoren was men druk in de weer. Op tal van eventualiteiten moest men voorbereid zijn, niets mocht aan het toeval worden overgelaten. Het ene greep in het andere en iedere fout die gemaakt werd, wreekte zich en kon één of meer dagen vertraging kosten. En dit moest vóór alles voorkomen worden. Bij een dergelijk groot werk (als het neerlaten van de antenne) was het de gewoonte, vooraf enige honderden koelies te bestellen, die op de afgesproken dag aanwezig moesten zijn. Het aantal kwam er niet zozeer op aan, als het er maar niet te weinig waren. Het betrekken van een dergelijk groot aantal mensen, die allen uit de onmiddellijke omgeving moesten komen, leverde overigens geen bezwaar op. Blijkbaar vonden de tannies uit de omtrek het wel prettig, een paar weken

op Malabar te komen werken en iets extra' s te verdienen, want we kregen altijd mensen in overvloed. Men behoefde alleen maar de wedana van Bandjaran te waarschuwen, die op zijn beurt weer de dessahoofden instrueerde en op de afgesproken dag stonden honderden werkwilligen op het Malabar emplacement. Gedurende de werkzaamheden aan de antenne, lag het overige werk praktisch stil. Iedereen werd ingeschakeld om, hetzij in de kloof, bij de steunpunten in de

bergen, of elders hulp te verlenen en leiding te geven aan de vele, ter beschikking staande, koelies. In één van de kantoren van het station werd het hoofdkwartier ingericht. Hier zat de leider met zijn staf en de nodige ordonnansen. Alle ophangpunten in de bergen en verschillende posten in de kloof stonden telefonisch met dit hoofdkwartier in verbinding. Het eerste werk bestond hierin, de ophangkabels van de ophangpunten op de lieren over te brengen. Om dit mogelijk te maken, waren de kabels voorzien van zgn. driehoeken. Hiervan was één gat vrij, hetwelk bestemd was voor het aanhechten van de kabel, die op de lier zat. Door daarna de kabel een eindje op te trekken, werd de belasting op de lier overgebracht en kon de verankering los gemaakt worden. Zodra dit werk klaar was, werd gewacht op het sein van de leider, om de kabels langzaam te laten vieren. Het kwam er vooral op aan, dat allen gelijktijdig begonnen en het vieren zoveel mogelijk gelijkmatig geschiedde, teneinde te voorkomen, dat de kabels naar de zijkanten uitweken en in de kruinen van de bomen terecht kwamen.

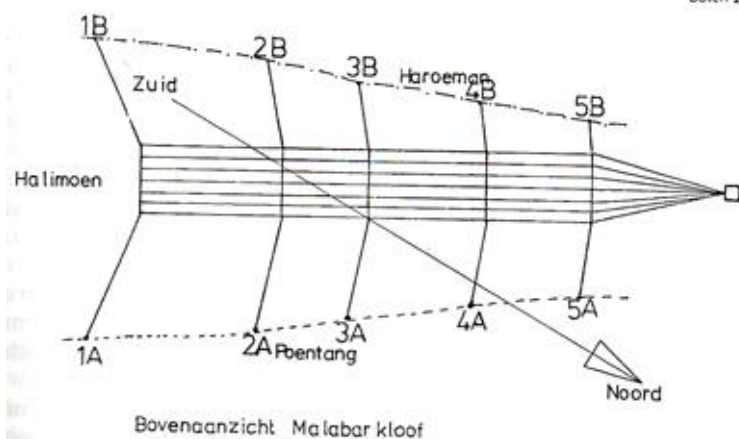
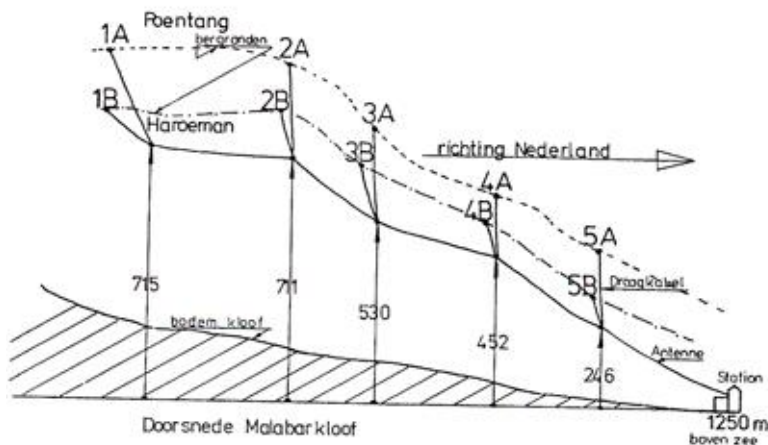
Ondanks de nodige voorzorgen, gebeurde dit toch nog wel eens. Met heel veel moeite en vaak na lang oponthoud, lukte het meestal wel, de kabel weer vrij te krijgen. Bij dergelijke gevallen zat er niets anders op, dan het geheel weer een eind op te trekken. Gelukte het vrijmaken niet, dan was men genoodzaakt een stuk kabel prijs te geven. Was het eenmaal zover, dat de kabels op de grond lagen, dan verplaatsten zich de werkzaamheden grotendeels naar de kloof. Gebruikt en niet meer benodigd materiaal, als defecte isolatoren en antennedraad, enz. werd los genomen en weggehaald. Nieuw

materiaal aangevoerd. Teneinde te voorkomen, dat de nieuwe antennedraden en de kabels beschadigd werden door het schuren langs de bodem en het vele gesteente, moest alles gedragen worden, waarvoor veel mensen nodig waren. Het was van boven af een grappig gezicht, de lange rijen door de kloof te zien kronkelen. De ene groep zwenkte naar links en de andere naar rechts. Nu eens ging het omhoog en dan weer omlaag. Daar deze keer ingrijpende veranderingen nodig waren, duurde de voorbereiding voor het optrekken vrij lang. Eindelijk was het dan zover. Was dit optrekken (volgens de verhalen) steeds een evenement, thans beloofde dit een grote gebeurtenis te worden. Immers, het was de eerste keer, dat de antenne in haar vergrote, definitieve vorm naar boven zou gaan. En verder: van deze antenne, waarop binnenkort de grote boog

aangesloten zou worden en die 700 - 800 ampère hoogfrequente stroom zou moeten opnemen, verwachtte men wonderen. Op ieder uur van de dag zou de zender tot in de verst verwijderde hoeken van de wereld hoorbaar moeten zijn, met een intensiteit, als nog nimmer was voorgekomen. Zo was de algemene gedachte op het station. Dr. de Groot zou bij het hijsen zelf de leiding op zich nemen geassisteerd door de chef van het station. Praktisch het gehele technische personeel uit de Frisiastraat kwam mee naar boven, om van het schouwspel getuige te zijn. Heel vroeg in de ochtend vertrok men uit Bandung. Men wilde voor dat het donker werd, gereed zijn. Het was in de droge tijd en het beloofde een prachtige dag te worden. Malabar was "schoon" zodat men een goed zicht had. Alle tekenen waren gunstig en niets wees er op, dat er iets mis zou lopen. Zij, die bij de lieren moesten staan, waren reeds bij het eerste ochtendgloren de bergen in getrokken, teneinde vroegtijdig op hun posten te zijn. Zodra het gezelschap uit Bandung boven was, werd met het hijsen begonnen. Heel, heel langzaam gingen de kabels omhoog. Het zou nog uren duren voordat alles vrij van de grond was. De kloof stond vol met koelies, die er voor zorgden dat de antennedraden en de kabels niet achter steenblokken, verspreide boomstammen en dergelijke bleven hangen. Zodra ergens moeilijkheden dreigden te ontstaan, werd het hoofdkwartier telefonisch gewaarschuwd, waarna de nodige voorzorgen werden genomen. Grote aandacht eisten de trossen schijfisolatoren. Zolang deze nog niet vrij van de grond waren, konden zij licht beschadigd worden. Een kleine barst in het glazuur kon funeste gevolgen hebben; niet direct misschien, maar op den duur zou hier overslag ontstaan en de isolator aan stukken springen, waarna de antenne weer naar beneden zou moeten. Het eerste deel verliep vlot. Geen enkele stagnatie deed zich voor en na verloop van een paar uur waren de kabels reeds vanaf het station zichtbaar. Kort daarop zweefden ook de isolatoren in de lucht. Het was een prachtig gezicht de grote trossen, boven het groen van de kloof, in de zon te zien blinken. Allen hingen keurig in de rij.

Het uitmeten van de aanhechtingsplaatsen was dus goed gedaan. De antenneraden hingen nog slap over de rollen en lagen gedeeltelijk boven de grond. Deze stijf trekken ging nog niet, omdat men voldoende slik moest houden. Dit zou pas op het allerlaatste moment kunnen geschieden, als de kabels op hoogte waren. In de rechtse van de beide linker torens, werd reeds alles in gereedheid gebracht om straks de neerhangende toevoerdraden op te vangen en aan de afhechtingsisolatoren te bevestigen. Helemaal geen gemakkelijk werk, daar hoog in de lucht en boven een schuin afdak. Enkele trossen hingen reeds op hun plaats, de rest zou spoedig volgen. Een paar technische ambtenaren stonden op het dak, om de nodige commando's te geven. Na een uur of vier trekken begonnen de eerste moeilijkheden. Vanwege een onregelmatigheid in het optrekken, waren een paar kabels opzij van de gehakte sleuven terecht gekomen en in de bomen verward geraakt. Door enig gemanoeuvreren met de andere kabels, lukte het vrij spoedig, de zaak los te werken. Het werk verliep verder vlot en een ieder was enthousiast. Als het zo doorging, zou men ver voor donker gereed zijn. 's Middags om een uur of drie hingen de kabels 1,2,3 en 4 reeds op hun goede hoogte (nog steeds volgens de afbeelding hieronder). Zo vlug was het nog geen enkele keer gegaan. Met het vasthechten van de antennetoevoerdraden aan de toren kon reeds een begin worden gemaakt. Kabel 5, die het dichtst bij het station hing,

moest nog een beetje opgetrokken worden. Hier was men nog mee bezig, doch dit zou echter weinig verandering meer geven in de doorhang van de antenne en dus konden de draden wel op lengte worden afgesneden. De Groot en de andere heren uit de Frisiastraat stonden bij de theodoliet om de hoogte te controleren. Daar het reeds begon te schemeren en de cijfers op de theodoliet moeilijk meer te lezen waren, werd de heer Huiskamp (chef van de 100 kW zender) naar het beneden station gezonden om de waterturbine voor de verlichting te laten draaien en voorbereidselen te treffen voor het bijzetten van de 100 kW zender. Kort daarop begonnen de lampen in het station aan te gloeien. Kabel 5 was nog steeds niet op de gewenste

hoogte en daarom werd aan de technisch ambtenaar, die de leiding had bij de lier van deze kabel, opgedragen verder door te gaan met trekken. Na een poosje telefoneerde deze terug, dat het trekken erg zwaar ging en of het niet beter was te stoppen. Dr. de Groot vond echter de doorhang nog te groot en beval het nog maar eens te proberen. In de kabel was echter geen beweging meer te krijgen. Met behulp van een zware takel werd geprobeerd de lier wat te helpen. Alle beschikbare koelies werden hieraan gezet. Misschien zou het thans lukken, dacht men. De tien ton trek was nog niet bereikt, want de wip op de Poentang stond nog in de ruststand. Nogmaals kwam bericht van boven, thans dringender dan de eerste keer: "we moeten thans stoppen, want er zit een lus voor de trommel van de lier". De

heer Noppen, die het telefoonbericht ontving waarschuwde Dr. de Groot. Deze was nog niet tevreden. Iedere centimeter dat de doorhang kleiner werd, zou de stralingshoogte verbeteren. Hij gaf daarom opdracht de lus over de trommel te trekken na deze eerst onderstept te hebben. Nauwelijks was het bericht doorgegeven of een luide knal deed zich horen, gevolgd door een snerpnd gefluit. Kabel 5 had zich begeven en vloog zwiepend en gierend door de lucht. Met veel lawaai knetterden de afspanisolatoren op het dak naast de toren neer, een Inheems werkman dodelijk en twee Europese technische ambtenaren ernstig verwondend. Versuft stond men elkander aan te kijken, eerst niet wetend wat te doen. De trieste sfeer, als gevolg van de catastrofe werd nog verergerd doordat de elektrische lampen op halve spanning begonnen te branden. De draden en kabels hadden namelijk de watertoevoer gedeeltelijk afgesneden, waardoor de turbine niet voldoende water kreeg. Hoe deze stemming op het moment was, wordt misschien nog het best weergegeven door de uitlating, welke de heer Noppen zich tegenover Dr. de Groot liet ontvallen en in normale gevallen ondenkbaar zou zijn: "Dit is uw schuld mijnheer de Groot". Na van de eerste schrik bekomen te zijn, tuurden allen naar punt 5 op de Haroeman: "hoe zou het daar afgelopen zijn?". Nadat het lawaai van vallende isolatoren en het gezoem van draden was opgehouden, heerste er een angstvallige stilte. Plotseling zag men aan de lierkant bij punt 5 iets wits door het groen schemeren. Blijkbaar vroeg men om hulp en moest er iets ernstigs gebeurd zijn. Daar niet direct een teken van begripen werd gegeven, hield het zwaaien aan en werd heftiger, dan in het begin. Met spoed werd een reddingbrigade samengesteld en de bergen in gezonden. Het toneel dat men daar aantrof was ontzettend. Drie koelies waren gedood en vijf lagen zwaar verminkt op de grond. Bij het springen van de kabel was de - als een snaar gespannen - takel terug geschoten en in de groep koelies terecht gekomen, alles meesleurend, wat hij op z'n weg tegen kwam. Armen en benen vlogen door de lucht. Verschrikkelijk moet dit geweest zijn. De technisch ambtenaar, leider van het groepje en toevallig een Soendanees, was geheel van streek. Zo veel het in zijn vermogen lag, had hij eerste hulp geboden, maar kon niet voorkomen, dat enkelen dood bloedden. Het duurde te lang, voordat hulp was komen opdagen. Verbandmiddelen had men trouwens ook niet en daarom hadden enkelen hun hemden uitgetrokken en aan repen gesneden. Deze hadden echter eerst als vlag moeten dienen om een noodsein te geven, daar ook de telefoondraden waren weggesleurd en men dus niet kon telefoneren. " De zwaar gewonden werden met snel geïmproviseerde draagbaren naar beneden gevoerd en per auto naar Bandung gebracht. Later zijn nog enkelen daarvan aan hun verwondingen overleden. Deze dag, zo hoopvol begonnen, eindigde tragisch. Nimmer heb ik Dr. de Groot zo terneergeslagen gezien als toen, en het heeft weken geduurd, voordat hij weer zijn gewone wijze van doen teruggekregen had. De materiële ravage bleek achteraf nogal mee te vallen. Bij het breken van de ene kabel, enige tientallen isolatoren en wat antennedraden, was het gebeven. De andere kabels hadden de schok doorstaan. Wat dit betreft, zouden de herstelwerkzaamheden meegevallen zijn, ware het niet, dat bij nader onderzoek was gebleken, dat de las van één der kabelschoenen het begeven had. In verband hiermede durfde men het niet aan de antenne zo weer op te trekken. Het zou kunnen zijn, dat er in één van de andere kabels ook een onbetrouwbaar exemplaar zat en dan had je de poppen weer aan het dansen. Dus moest alles naar beneden om deze over te maken. Hier ging een massa tijd in zitten, want niet alleen, dat het geheel gevierd moest worden, ook moest ieder stuk kabel losgenomen en naar het station gebracht worden. Het was onmogelijk het laswerk op de steile hellingen te verrichten. Vooraf was een stukje proefkabel met kabelschoen naar de afdeling voor materiaalonderzoek aan de Technische Hogeschool te Bandung gezonden voor controle. Hier bleek, dat de las ondeugdelijk was en de vereiste proefbelasting niet haalde. Het gevolg was, dat de Bandoengse firma niet meer in aanmerking kwam de laswerkzaamheden uit te voeren, doch dat deze opgedragen werden aan een tweetal technische ambtenaren van het station. Van de leider van de even

genoemde afdeling voor materiaalonderzoek werd een recept ontvangen van de samenstelling van de in te gieten legering, benevens een handleiding van de te volgen werkwijze. Met grote nauwkeurigheid werden thans de lussen aan de hand hiervan gemaakt en deze bleken zo sterk te zijn, dat in het vervolg eerder de kabel zou breken, dan de verbinding. Pas tegen het eind van November, dus na een

oponthoud van bijna drie maanden, was het zover, dat opnieuw met het optrekken kon worden begonnen. De belangstelling was thans heel wat kleiner dan de eerste keer. Van de heren uit de Frisiastraat kwam alleen Dr. de Groot boven. Voor zover ik mij herinner, berustte thans de leiding bij de chef van het station. Het hijsen verliep thans vlot. Doch toen de antenne bijna boven was, kwam er een fout aan het licht: de driehoek van kabel 3 (dit is een afhechtingsplaat met drie gaten) was onbereikbaar en

zweefde op een afstand van een 130 meter boven de kloof. Hierdoor was het onmogelijk de kabel te verankeren en zou dus aan de lier moeten blijven zitten, hetgeen om meerdere redenen niet wenselijk was. Hoe deze fout ontstaan was, viel achteraf moeilijk te verklaren. Vermoedelijk waren bij het transporteren van de kabels een paar stukken van verschillende lengte verwisseld. Hoe dit zij, het geval was zo en er viel niets meer aan te doen. Wat moest er nu gebeuren? De hele zaak weer naar beneden te laten, nu alles zo goed was gegaan, daar voelde Dr. de Groot begrijpelijkerwijs niet veel voor. De kabel aan de lier te laten zitten en te proberen hier een glaslichaam tussen te krijgen nog minder. De beste oplossing - volgens hem - zou zijn, iemand met een stuk afspankabel en wat gereedschap langs de kabel te laten glijden, teneinde dit aan de driehoek te bevestigen. Maar een dergelijk werkje was gevaarlijk en wie zou dit aandurven? Het aan iemand opdragen ging niet en daarom werd op een voorzichtige wijze gepolst, wie van de technici hiertoe genegen was. Veel liefhebbers waren er niet, dat bleek al direct. De schuin naar beneden lopende kabel en de diepe afgrond boezemde velen ontzag in. Een kleine onhandigheid, het eventuele breken" van de kabel of de loopkat zou fatale gevolgen hebben. Het voorgaande ongeluk lag nog te vers in het geheugen. Van alle ambtenaren bleek slechts één genegen te zijn, het waagstuk aan te durven, namelijk de heer Hasenstab, een buitenlander en gewezen Duits officier, die de oorlog' 14 - '18 meegemaakt had. Het werd als een bezwaar gevoeld, dat hij getrouwd was en een kind had. Daar geen van de vrijgezellen genegen was, het werkje over te nemen, werd het aanbod tenslotte geaccepteerd. Nog diezelfde nacht werd met spoed een provisorisch kabelwagentje in elkaar gezet, bestaande uit een paar stangen en een katrol, welke laatste op de kabel moest komen te rusten.

De volgende ochtend had het stoute waagstuk plaats. Iedereen verkeerde in spanning hoe het af zou lopen. Onbevreesd stapte de heer Hasenstab in het primitieve kooitje, het benodigde gereedschap en de afspankabel met zich mee voerend. Daarna liet men hem langzaam naar beneden glijden. Het aanbrengen van de kabelschoen, welke aan de stugge kabel van 1" verbonden was, kostte enige moeite. In het schommelende kooitje kon hij niet zoveel kracht bijzetten. De kabelschoen paste echter goed en

na verloop van een kwartiertje zat hij al aan de driehoek vast, waarna de koene luchtreiziger weer naar boven werd gehesen, waar hij met gejuich werd ontvangen. Hiermede was de helft van het karwei klaar, want hij zou het reisje nog een keer moeten maken, zodra de trek op de afspankabel overgenomen was. Thans hoefde hij alleen maar het andere stuk los te maken. Ook dit experiment gelukte; de antenne kon blijven hangen. Een zucht van verlichting ging onder allen op en voor het eerst heb ik Dr. de Groot weer uitbundig horen lachen. Keren we thans nog even naar het ongeluk bij het eerste ophijsen van de antenne terug. Dit had namelijk nog een klein staartje. We hebben het al eens meer gehad over het geven van slamatans bij het betrekken van nieuwe gebouwen, of andere belangrijke gebeurtenissen. Hoewel misschien minder vaak, werd zo'n slamatan ook gegeven aan de vooravond van een groot werk. Vooral, wanneer hieraan enig gevaar was verbonden. Of het ophijsen van een antenne ook onder de gevaarlijke werken viel, valt moeilijk te zeggen. In normale omstandigheden zeker niet, want dan hadden wij op Malabar wel aan de gang kunnen blijven. Het was vermoedelijk dan ook hierom, dat Dr. de Groot het niet nodig heeft geacht, voor het begin van deze werkzaamheden zo'n slamatan te geven. Doch, toen een groot ongeluk gebeurde, weet de bevolking het aan dit verzuim. Hierdoor ontstond een slechte stemming onder de Inheemse werkkrachten en het gevaar was niet denkbeeldig, dat velen Radio Malabar zouden verlaten, om elders werk te gaan zoeken. Hier kwam nog bij, dat het gebeuren met de antenne het derde ongeval met dodelijke afloop was, binnen betrekkelijk korte tijd. Het eerste ongeval had plaats, toen een zware tak neerstortte, waardoor een werkmans werd getroffen en gedood. Deze tak was afkomstig van een waringin, welke boom door zijn geweldige omvang als een sta in de weg werd beschouwd. Toen nu de boom aan iemand het leven had gekost, greep Dr. de Groot de gelegenheid aan, om hem te vernietigen. Mede misschien ook, omdat de boom erg oud was en een gevaar voor de omgeving opleverde. Nu wil het geval - en dit was algemeen bekend - dat een waringin door de bevolking als een heilige boom wordt beschouwd. Men zag hem vaak op dorpspleinen, waar hij door zijn geweldige omvang en zijn prachtig bladerdak een grootse indruk maakte. Moest zo'n boom om de een of andere reden omgehakt worden, dan verlangde de bevolking een zoenoffer, verbonden met een feestje, waarbij - zo we weten - een geit of ander dier werd geslacht. Liet men dit na, dan werd de vernietiging als oorzaak beschouwd van eventuele ongelukken. In hoeverre de radiodienst hierin tekort geschoten is, is mij niet bekend. Het omhakken van deze boom had namelijk plaats voor mijn komst naar Malabar. Naar ik meen, werd wel iets gedaan, maar of dit voor een volledige slamatan door heeft kunnen gaan, werd wel eens betwijfeld. Kort daarop, in December 1920, reed een vrachtauto tegen de leuning van de brug over de Tjigeureuh en stortte in het ravijn. Hierbij kwamen twee mensen om het leven, terwijl enigen verwondingen opliepen. Daarna kregen we het ongeluk met het optrekken van de antenne, waarbij meerdere slachtoffers vielen. Geen wonder, dat de Inheemse bevolking, die met een zeker bijgeloof is behept, dit alles samenvatte en angstig begon te worden: hierin moesten boze geesten de hand hebben, zo werd gemeend. Teneinde de arbeiders ter wille te zijn, werd, na het laatste ongeval, alsnog een grote slamatan gegeven. Zich hieraan te onttrekken, zou niet verstandig zijn geweest. Misschien zou het verloop onder de vaklui, die al geruime tijd op het station werkten, wel meegevallen zijn, doch voor het volgende optrekken van de antenne had men een massa koelies nodig, en die waren zeker niet gekomen. De boerenbevolking (waaruit deze koelies werden gerekruteerd) nemen het nakomen van de gebruikelijke ceremoniën meestal ernstiger op, dan zij, die geregeld onder de Westerse bevolking verkeerden.